

14.03.2024р.Гр.11.Всесвітня історія. Уроки№52-53.

Тема:1.Практичне заняття. Вплив політичних процесів в СРСР на розвиток країн Центрально-Східної Європи.

2.Узагальнення.

1.- Обговоріть і сформулюйте особливості впливу політичних процесів у СРСР у різні періоди його розвитку на країни Центрально-Східної Європи .

Радянський народ, який переніс тягар труднощів воєнного часу, сподівався, що після перемоги його життя зміниться. Проте ці сподівання не здійснилися. Режим не збирався йти на поступки. Офіційно радянська пропаганда наполегливо поширювала думку, що війна виграна лише завдяки геніальності «найвеличнішого полководця Й. Сталіна».

Усі процеси в житті країни пояснювалися словами з Державного гімну СРСР: «Нас виростив Сталін на вірність народу, на працю й на подвиги нас надихнув».

Навколо Й. Сталіна сформувалося коло найближчих прибічників, до якого належали Л. Берія, Л. Каганович, А. Жданов, В. Молотов, К. Ворошилов. За роки війни до нього приєдналися М. Хрущов, М. Вознесенський, Г. Маленков, О. Кузнецов, М. Суслов, А. Андріанов. У післявоєнний період, побоюючись ослаблення своєї влади, Й. Сталін ужив заходів щодо обмеження впливу військових на суспільно-політичне життя країни. К. Рокоссовського відправили на посаду міністра оборони до Польщі, маршала авіації О. Новікова заарештували, розпочали підготовку процесу проти Г. Жукова. Проте через деякий час Й. Сталін припинив процес проти «маршала перемоги», як називали Г. Жукова, і відправив його командувати військовим округом.

У 1946—1948 рр. вийшли постанови Комуністичної партії, якими запроваджувався жорсткий ідеологічний контроль за діяльністю творчої інтелігенції. Відбувалися пропагандистські кампанії з викриття впливу західної «буржуазної ідеології». Будь-який вияв самостійності та оригінальності у творчості композиторів, кінорежисерів, письменників, художників засуджувався владою як відступ від комуністичної ідеології.

У 1949 р. Й. Сталін санкціонував «Ленінградську справу» проти представників вищого партійно-державного керівництва. Головними звинуваченими в ній проходили О. Кузнецов, М. Вознесенський, М. Родіонов, П. Попков. Усіх їх засудили до страти. У 1954 р. Верховний суд СРСР реабілітував звинувачених за «ленінградською справою», більшість із них померло.

У 1953 р. в СРСР викрили «терористичну групу» лікарів, які обслуговували вище державне керівництво. Більшість звинувачених складали особи єврейської національності, що спричинило хвилю антисемітизму в країні. Дружин «ворогів народу» також заарештовували, їхніх дітей звільняли з роботи, виключали з партії та комсомолу. Через два місяці газети повідомили: «Перевірка показала, що звинувачення є помилковими, а документальні дані, на які спиралися працівники слідства, непереконливими».

У цей період у СРСР тривала кампанія «боротьби проти безродного космополітизму». Серед постраждалих були актор і режисер С. Міхоелс, поет П. Маркіш. Космополітом могли оголосити будь-яку людину, яка цікавилася західним мистецтвом. У цій та інших кампаніях післявоєнних років цілеспрямовано морально й фізично знищувалися відомі діячі культури. Постраждалих налічувалося десятки тисяч. Серед найгучніших були переслідування письменника О. Фадеева за роман «Молода гвардія», філософа Г. Александрова за «Історію західноєвропейської філософії», кінорежисера С.

Ейзенштейна за фільм «Іван Грозний», поетеси А. Ахматової та письменника М. Зощенка. Композиторів Д. Шостаковича і С. Прокоф'єва звинувачували в безідейності й формалізмі в музиці. У науці «народний» академік Т. Лисенко за підтримки Й. Сталіна заборонив такі напрями, як квантова фізика, теорія ймовірності, статистичний аналіз у соціології, генетику, кібернетику тощо. «Лисенківщина» в науці стала складовою «ждановщини», як називали політику в ідеологічній сфері СРСР у післявоєнний період за ім'ям секретаря ЦК ВКП(б) з ідеології А. Жданова.

Боротьба за владу, яка розпочалася у вищому керівництві СРСР після смерті Й. Сталіна 5 березня 1953 р., завершилася перемогою Микити Хрущова. Період його перебування при владі здобув назву «відлига». У суспільно-політичному житті СРСР розпочалася десталінізація. У широкому розумінні це було позбавлення крайнощів сталінізму в політичній, суспільній, економічній і духовній сферах життя, у вузькому — критика «культу особи» Й. Сталіна. Більшість дослідників поділяє десталінізацію на три етапи.

Перший етап (весна 1953 — 1956 рр.) відбувався дуже обережно, а елементи сталінської політики залишалися на панівному місці в політичній практиці. Перші амністії щодо ув'язнених оголосили через три місяці після смерті Й. Сталіна. Одночасно строки покарання засудженим за контрреволюційну діяльність скоротили. У вересні 1953 р. ліквідували особливу нараду МВС та військові трибунали військ МВС, які були інструментами масових чисток і терору. Ім'я Й. Сталіна менше згадували в офіційних документах і пресі. У 1954 р. було засуджено керівників МДБ СРСР, які сфабрикували «ленінградську справу», а її учасників реабілітовано.

Другий етап (1956—1961 рр.) розпочався після XX з'їзду КПРС, де М. Хрущов уперше з трибуни засудив «культ особи» Й. Сталіна й пов'язану з ним політику в країні. Однак цей етап десталінізації був непослідовним і мав досить обмежений характер. Поряд із критикою особи Й. Сталіна М. Хрущов наголошував на загалом позитивній ролі Й. Сталіна в історії партії та держави. Рішення, які приймалися в період «ждановщини», вважав «правильними у принципі». Критиці було піддано лише особу Й. Сталіна, а не створений ним режим влади. У цей період повністю реабілітували багатьох керівників партії та держави, воєначальників, письменників. Зокрема, серед реабілітованих були український драматург М. Куліш, кінорежисер О. Довженко, письменники В. Еллан-Блакитний, В. Чумак, І. Микитенко та інші. Із місць ув'язнення звільнили сотні тисяч репресованих у 1930—1950 рр. громадян. У 1957 р. влада відновила Кабардино-Балкарську, Чечено-Інгуську, Калмицьку й Карачаєво-Черкеську АСРР. Однак німецьке населення Поволжя, кримських татар, виселених осіб вірменської, грецької, болгарської та інших національностей офіційно не реабілітували.

Третій етап десталінізації (осінь 1961 — осінь 1964 рр.) започаткував XXII з'їзд КПРС, де з новою силою пролунала критика «культу особи». Вона була спрямована проти колишніх вищих посадовців доби Й. Сталіна й одночасно тих, хто тепер заважав посиленню влади М. Хрущова. Відповідальними за численні масові репресії та інші зловживання владою він оголосив В. Молотова, К. Ворошилова, Г. Маленкова та Л. Кагановича. За рішенням XXII з'їзду КПРС саркофаг із труною Й. Сталіна прибрали з мавзолею на Красній площі. У країні закривалися музеї, присвячені Й. Сталіну, демонтували пам'ятники вождю, його ім'я усувалося з назв фабрик, заводів, колгоспів та інших установ.

Проте і в цей період влада діяла непослідовно. Так, 600 учасників підпілля на західноукраїнських землях, амністованих раніше, знову повернули до відбуття покарання. У період «відлиги» лібералізація відбувалася в різних сферах суспільно-політичного життя. СРСР дозволив своїм громадянам іноземний туризм. Розпочали роботу міжнародні московські кінофестивалі. Поновилося видання журналу «Иностранная литература», за яким радянські читачі могли знайомитися з творами світової літератури. Поряд із цим почали виходити літературно-художні журнали

«Молодая гвардия», «Наш современник», «Юность», «Москва» тощо. Значний авторитет мав журнал «Новый мир», головним редактором якого був письменник і поет О. Твардовський. За найбільш вагомі досягнення в науці, техніці, літературі й мистецтві було запроваджено Ленінську премію. Незважаючи на обмежений і непослідовний характер, лібералізація суспільно-політичного життя помітно вплинула на СРСР і країни «соціалістичного табору». Зовнішня політика СРСР у цей період досить помітно змінилася. Вона стала більш відкритою і передбачуваною. Однак волюнтаризм М. Хрущова мав на неї, як і на внутрішню політику, помітний вплив. У 1959 р. М. Хрущов здійснив перший візит до США. Було нормалізовано відносини з Югославією. Одночасно із цим загострилися відносини з Китаєм, керівництво якого засудило критику «культу особи» Й. Сталіна в СРСР.

У жовтні 1964 р. звинуваченого у волюнтаризмі й суб'єктивізмі М. Хрущова звільнили з усіх посад і відправили на пенсію. Новим лідером партії став Леонід Брежнєв — представник післясталінського покоління партійно-державного керівництва.

Спочатку Л. Брежнєв дотримувався засад колегіального керівництва. Проте радянська командно-адміністративна система не могла існувати без вождя. У 1970-х рр. прикметною рисою політичного життя СРСР стало формування «культу особи» Л. Брежнєва. Особа Генерального секретаря партії прославлялася і звеличувалася. Книжкові крамниці країни заповнили мемуари «Мала земля», «Відродження», «Цілина», написані начебто Л. Брежнєвим. Він був нагороджений 220 радянськими і закордонними орденами, мав чотири зірки Героя Радянського Союзу й одну — Героя Соціалістичної Праці, орден «Перемоги». При цьому вся країна знала, що члени родини Генерального секретаря причетні до кримінальних справ, корупції тощо.

В ідеологічній сфері за Л. Брежнєва відбувалася фактична реабілітація сталінізму. Методи здійснення індустріалізації, колективізації, поразки початкового етапу війни виправдовувалися. Сталінські репресії не згадувалися. У 1979 р. Л. Брежнєва оголосили Маршалом СРСР. Він заявив про спільність інтересів партії та армії.

У політичному житті СРСР у період «застою», як пізніше назвали цю добу, за характеристикою західних дослідників, запанував «інституційний плюралізм» — вищі органи представляли владні інститути й громадські організації, навіть інтереси союзних республік. У 1977 р. в СРСР з'явилася нова Конституція СРСР. Її називали конституцією «розвиненого соціалізму». Ця нова ідеологема використовувалася в роки «застою» партійними пропагандистами як визначення тогочасного періоду розвитку СРСР. Фактично вона приховувала утопічність будівництва комунізму як мети розвитку країни. Конституція мала суто декларативний характер. Її положення не супроводжувалися державними гарантіями й механізмами реалізації проголошених прав і свобод.

У 1960 — середині 1980-х рр. формою опору радянській системі став дисидентський рух. Він уособлював протест небайдужої частини радянського суспільства посиленню консервативних і неосталіністських тенденцій у житті країни.

У зовнішній політиці керівництво СРСР намагалось покращити відносини з провідними державами світу. У відносинах із країнами «соціалістичного табору» продовжувалася політика диктату й втручання в їхні внутрішні справи. Так, у 1968 р. під гаслом «захисту завоювань соціалізму» СРСР ініціював придушення «Празької весни» в Чехословаччині.

У березні 1985 р. в ситуації політичної, економічної і соціальної кризи до влади в партії прийшов Михайло Горбачов, який представляв реформаторські сили у вищому керівництві СРСР. Розпочався період, який увійшов в історію СРСР як «перебудова». За задумом реформаторів із вищого керівництва КПРС (М. Горбачов, О. Яковлев, Е. Шеварнадзе), вона мала оновити всі сфери життя радянського суспільства.

У суспільному житті країни в цей період визначальною стала «гласність». Вона полягала в наданні громадянам можливостей говорити правду, не боячись наслідків, отримувати достовірну інформацію про діяльність партійних і державних органів, дізнаватися правду про минуле своєї країни. Величезну роль у її розвитку відіграли засоби масової інформації, які оприлюднювали раніше недоступні громадськості матеріали. Завдяки цьому відкрилося чимало прихованих сторінок радянського минулого. У 1990 р. з'явився закон «Про пресу», який проголосив недопущення цензури і свободу преси.

Розпочалося здійснення політичних реформ. Відповідно до нового виборчого закону, у 1989 р. на альтернативній основі відбулися вибори делегатів на I з'їзд народних депутатів СРСР. Із 250 депутатів лише 100 осіб представляли КПРС. У країні з'явилися новий постійний законодавчий орган — Верховна Рада СРСР та Комітет конституційного нагляду, що здійснював контроль за дотриманням законності. У березні 1990 р. статтю 6 Конституції СРСР, що закріплювала панівне становище КПРС, було скасовано. У той самий час у країні запровадили посаду президента. М. Горбачов став першим (і останнім) президентом СРСР.

У 1990 р. в радянських республіках активізувався національно-визвольний рух. Навесні-влітку Литва, Латвія, Естонія, Росія, Україна та інші радянські республіки прийняли декларації про державний суверенітет. Негативним проявом національних рухів стало виникнення міжнаціональних конфліктів. Криваві сутички відбулися в Нагорному Карабаху, Сумгаїті та Фергані.

У березні 1991 р. відбувся всесоюзний референдум із питання збереження СРСР. За це висловилися 70 % учасників, проте подальша доля СРСР залишалася неясною. Робота над новим союзним договором унаочнила існування між керівниками республік і центром суттєвих суперечностей.

19—21 серпня 1991 р. представники консервативних сил, які хотіли зберегти давні порядки і СРСР, здійснили спробу державного перевороту. Він зазнав невдачі. КПРС було заборонено, активізувалися демократичні перетворення. 23 серпня — 1 вересня 1991 р. незалежність проголосили Естонія, Латвія, Україна, Молдавія, Азербайджан, Узбекистан і Киргизстан. Стало зрозумілим, що підписання нового союзного договору не відбудеться.

8 грудня 1991 р. в Білоруській урядовій резиденції в Біловезькій пущі представники Білорусі (С. Шушкевич), Росії (Б. Єльцин) та України (Л. Кравчук) прийняли заяву, що «Союз СРСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування». Одночасно вони підписали Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). 25 грудня 1991 р. М. Горбачов склав свої повноваження президента СРСР.

У зовнішній політиці в період «перебудови» СРСР на перше місце поставив загальнолюдські цінності й припинив втручатися в життя країн Центрально-Східної Європи. Це дозволило завершити період «холодної війни» і розпочати подолання наслідків конфронтації між Заходом і Сходом.

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=qohd2uXDJo8>.

2. : Узагальнення.

Запитання 1.

За результатами Другої світової війни країни Центрально-Східної Європи:

1.Відновили демократію завдяки вільним виборам

2.Оголосили про свій нейтралітет у протистоянні між СРСР і США й не залежали від жодної з наддержав

3.Потрапили в залежність від США

4.Потрапили в залежність від СРСР.

Запитання 2.

Установіть відповідність між країною і політичним діячем.

1. Польща.

2. Чехословаччина.

3. Росія.

4. Югославія.

А) Вацлав Гавел.

Б) Йосип БрозТіто.

В) Лех Валенса.

Г) Ніколае Чаушеску.

Д) Борис Єльцин.

1-В, 2-А, 3-Д, 4-Б

1-Б, 2-В, 3-Д, 4-А

1-Д, 2-В, 3-Б, 4-А

1-В, 2-А, 3-Б, 4-Г.

Запитання 3.

Безкровна зміна влади у країнах Центральної та Східної Європи у 80-х рр. XX століття отримала назву:

-Кольорові революції

-Оksamитова революції

-Шовкові революції

-Махрові революції.

Запитання 4.

"Празька весна" - це:

А)Демократичні реформи у Чехословаччині

Б)Вихід Чехословаччини з ОВД

В)Введення до Чехословаччини радянських військ

Г)Вихід Чехословаччини з РЕВ.

Запитання 5.

Уведення радянських військ до Афганістану відбулося в:

А) 1956 р.

Б)1968 р.

В)1975 р.

Г)1979 р.

Запитання 6.

Процес ліквідації наслідків сталінізму, започаткованого після смерті Й.Сталіна, називається:

А.Десталінізацією

Б.Реабілітацією

В.Реорганізацією

Г.Лібералізацією.

Запитання 7. У якому році був розпущений воєнно-політичний блок ОВД?

А.1968 р. Б.1989 р В.1990 р. Г.1991 р.

Запитання 8.

Міжурядова організація соціалістичних країн - "Рада економічної взаємодопомоги" (РЕВ) була створена:

А.1945 р.

Б.1949 р.

В.1953 р.

Г.1961 р.

Запитання 9.

Політика якого радянського керівника посприяла звільненню країн Центральної та Східної Європи від влади комуністів:

-Й. Сталіна

-Л. Брежнєва

-М. Горбачова

-Б. Єльцина.

Запитання 10.

Оберіть ознаки тоталітарного режиму (4 цифри):

1. свобода слова, багатопартійність

2. диктатура однієї партії

3. культ особи вождя

4. репресії і переслідування

5. вільна діяльність приватних підприємств

6. втручання в приватне життя громадян.